

ÖNLEME ÇALIŞMALARINDA ANTALYA İLİ LİSE VE ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE MADDE KULLANIMININ VE RİSK ETKENLERİNİN İNCELENMESİ

SUBSTANCE USE AND RISK FACTORS AT HIGH SCHOOL AND UNIVERSITY STUDENTS IN ANTALYA

Defne YILMAZ*, Mimar TÜRKKAHRAMAN**

*Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, defneyilmazphd@gmail.com

** Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, mturkkahraman@akdeniz.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmanın amacı 13-25 yaş grubu gençlerde madde kullanım yaygınlığı ile madde kullanımı bakımından risk etkenlerini araştırmaktır. Araştırma verileri 2010-2011 eğitim yılında 1750 lise, 361 üniversite öğrencisine uygulanan Sağlıklı Yaşam Bilinci Anketi ve aynı lise öğrencilerine uygulanan Temel Yaşam Becerileri Envanteri (Botwin ve diğ., 1995, Siyez ve Palabıyık, 2009) ile toplanmıştır. Verilerin analizinde yüzdelik dağılımı, merkezi eğilim ölçüleri, çapraz tablo ve Pearson korelasyon analizi kullanılmıştır. Bulgulara göre, gençlerin tüm madde kullanımına erken yaşlarda başlama sayılarının önceki yıllara göre arttığı ve maddeyi ilk deneme yaşının düştüğü, maddeyle tanışma ortamlarının öncelikle aile ve arkadaş çevresi olduğu görülmüştür. Ailelerinde ya da arkadaşlarıyla sorun yaşayan, baba figürünün bulunmadığı ailelerde yaşayan, ailesinde herhangi bir madde kullanılan, okul devamsızlık oranı yüksek olan gençlerin önemli risk grubunu oluşturduğu bulunmuştur. Madde kullanımına yönelme ile okul başarısı ilişkisine yönelik bulguya rastlanmamıştır. Lise ve üniversite öğrencilerinde, madde kullanımı ve bağımlılığının önüne geçilmesine yönelik olarak, özellikle eğitim ve güvenlik kurumlarından ve yasal süreçlerden yüksek beklentileri olduğu göze çarpmaktadır. Ayrıca ergenler ve gençlerin madde kullanımı ve bağımlılığının önlenmesinde bilinç ve davranış becerisi kazandırmaya, kararlı ve güvenli davranış geliştirmeye dönük eğitimlere ve etkinliklere gereksinim duydukları görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Madde Kullanımı, Önleme Çalışmaları, Ergenler.

ABSTRACT

The aim of this study was to investigate the prevalence and the risk factors of the substance use at high school and university students. The study was conducted with 1750 high school students and 361 university students in Antalya in 2010-2011 academic year. The data was collected with The Healthy Life Style Survey and Basic Life Scale Inventory Botwin et al 1995, Siyez and Palabıyık, 2009). Central tendency measures and Pearson correlation were conducted for the data analysis. The finding of the study showed that the age of the participants tried the substances first time were getting lower ages. The adolescents at risk were found that students had problems with the friends, who had lack of father figure, had parental substance use in the family and had school attendance problems. There was no relation between school achievement and substance use. The participants implied that they expected school and security services and legal arrangements were important to prevent the substance use. The findings also showed that the adolescents and young people needed the skill based intervention programs and activities as a substance use prevention approach.

Keywords: Substance use, prevention studies, adolescents.

1. GİRİŞ

Madde kullanımı konusunda toplumsal farkındalık artmış olsa da, yaygın olarak doğru bilgi ile bireysel sorumluluk düzeyi çok yetersizdir. Genç ve oldukça hareketli nüfus yapısı, düşük ekonomik düzey, yüksek göç alma oranları, bireysel ve toplumsal bilinçsizlik, halk sağlığı uzmanları ve eğitimcilerin önerilerini reddetme, bireysel ya da diğer bireylerin bedensel ve ruhsal sağlığını tehdit eden riskleri ciddiye almama ve bu etkenlere de bağlı olarak, sağlık hizmetlerinden yararlanma güçlüğü madde kullanımının ve bağımlılığının gençler arasında yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Bağımlılık, kişinin zarar görmesine rağmen madde kullanımına devam etmesi, kullandığı maddeyi uzun süre bırakamaması, sürekli madde arayışı içinde olması, kullandığı maddeyi giderek arttırması ile karakterize edilen bir tablodur (Ögel, Taner ve Yılmazçetin, 2003). Bağımlılık, bireylerin yaşamındaki yoğun olumsuz bedensel ve psikolojik etkileri bakımından ciddi sorunlardandır. Ayrıca toplumsal uzantıları ile bir arada düşünüldüğünde, çağımızın en önemli sorunlarından biri haline gelmektedir. Madde kullanımının sağlık, suç, yargı, sosyal refah, eğitim, ulaşım, ülke içinde ve ülkeler arası ticaret için bir dizi doğurguları vardır. Bu tür maddelerin kullanımı sadece gençlerin bireysel yaşamını olumsuz etkilemekle kalmaz, toplumu da etkiler (Fincancıoğlu ve Bulut, 2003; Korkut, 2007; KOM, 2008).

İstatistiklere bakıldığında, uyuşturucu kullanımında en tehlikeli yaşlar 12-17 yaş arasındır ve 17-25 yaş arasında bağımlı sayısı daha fazladır. Madde bağımlısı gençlerin %68'i 18 yaşın, %32'si ise 20 yaşın altındadır. Madde kullanım merkezi sinir sistemini ve diğer organları etkileyerek algılamada ve gerçeği değerlendirmede sorun yaratmaktadır. Cinayetlerin %60'ı, saldırıların %40'ı, tecavüzlerin %33'ü alkol kullanımı ile ilgilidir (Akt. Korkut, 2007). Hibell ve diğ. (2009) araştırma bulgularına göre 35 Avrupa ülkesinin genelinde 13 yaş altındaki ergenlerin %43'ü alkolü denediklerini belirtmişlerdir (Akt. Gladwin ve diğ.,2011). Ögel ve diğ. (1998)'in 15 ilde yaptıkları bir araştırmanın sonucuna göre, 15-17 yaşları arasındaki 20.000 öğrenci arasında, son bir ay içerisinde alkol kullanımı %17,3, yaşam boyu en az bir kez esrar kullanımı %3,6, uçucu madde kullanımı %8,6, eroin kullanımı %1,6, kokain kullanımı %1,4 ve psikoaktif madde kullanımı %3,3 olarak belirlenmiştir. 2007 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından altmış ilde 261 lisede (130 resmi, 131 özel) yapılan bir araştırmada 26009 öğrenciye okulda madde kullanımıyla ilgili sorular sorulmuştur. Araştırma bulgularına göre, son üç ay içinde uyuşturucu/uyarıcı madde kullanım oranı % 2,9 olarak belirlenmiştir (KOM, 2009).

Bağımlılık karar verme süreçlerine bağlı bir durumdur. Bireyin yaşamındaki ilişkiler, yaşam düzenlemeleri ve sağlığına ilişkin kararları ve seçimleriyle ilgilidir. Seçimler ve yaşam biçimi ise bireyin ailesinden başlayarak zamanla içinde bulunduğu çevrelerden etkilenme yaşantılarına dayanmaktadır. Gencin madde kullanımıyla ilgili kararı verirken bu konuda tüm sorumluluğun kendine ait olduğunu bilmesinin ve kullanımından doğacak sonuçları dikkatle değerlendirmesinin alışkanlık riskini azalttığı unutulmamalıdır (Fincancıoğlu ve Bulut, 2003). Ergenler ve gençler çoğu kez, risklere maruz kalmanın nelere mal olabileceğini ve olası tehlikeli sonuçlarını kavramakta güçlük çekerler ya da ağır bedeller öderler. Çocuk ve gençler arasında madde kullanımı ve yanlış kullanımının yayılımını ve doğasını anlamak için aşağıdaki ölçütleri kullanmak yararlı olabilir (McWhirter ve diğ., 1998):

- Madde kullanım sıklığı,
- Tipik kullanımın niteliği,
- Aynı anda kullanılan maddelerin çeşitliliği,
- Maddenin kullanıldığı sosyal bağlam

- Maddeyi kullananın duygusal durumu.

Brook ve diğ. (2001) tarafından, İsrail’de 115 ortaöğretim öğrencisini kapsayan, uyuşturucu ve diğer bağımlılık yapıcı maddelerin kullanımı ile ilgili yapılan araştırmada öğrencilerin %24’ünün sigarayı, %42’sinin alkolü düzenli olarak aldıkları belirlenmiştir. Öğrencilerin bağımlılık yapan maddelerle ilgili bilgileri yetersiz, madde bağımlısı gençlerin benlik algıları da akranlarına göre düşük bulunmuştur. Yaş ilerledikçe madde kullanım eğilimi artmaktadır. Beden imgesi olumsuz öğrencilerde de uyuşturucu-uyarıcı madde kullanımının arttığı gözlenmiştir.

Madde kullanım nedenleri maddeye ve kullanan kişilere göre değişse de, ilk neden daha çok arkadaş çevresine bağlı gerçekleştirilen etkinlikler, ikinci neden merak biçiminde görülmektedir. Madde kullanımının belirleyicileri üzerinde çalışılırken çoğunlukla biyolojik, sosyal, kişisel ve akran değişkenleri üzerinde durulmaktadır. Araştırmalar doğru bilgiye kolayca ulaşabilecekleri kaynakların ve olanakların artırılmasının gereğini, erken yaşta ilk denemenin önlenmesini, ilk denemelerde yanıltıcı olumlu yaşantıların genç tarafından önceden bilinmesinin önemini vurgulamaktadır. Sosyal çevre ve etkinliğin madde kullanımında ve yaygınlığında temel etken olduğu da önemli bulunan bilgiler arasındadır.

Madde bağımlılığı tedavisi çok uzun süren bir çaba olduğu ve bağımlılık ilacı olmayan bir davranıştır ve ana amaç önleme çalışmalarıdır. Önleme çalışmalarının çok büyük bir kısmı okullar ve kamuoyu aracılığı ile gençlere yöneliktir. Erken yaşlarda tutum değişikliği yapmayı da kapsayan çok boyutlu programlar aracılığı ile önleme çalışmalarının yapılması önemlidir. Önleme çalışmaları “birincil, ikincil ve üçüncül önleme çalışmaları” olarak ele alınmaktadır. Birincil önleme çalışmalarının amacı maddelerin yanlış kullanımına başlamayı engellemektir. İkincil önleme çalışmaları maddeyi kullananların erken belirlenmesine, üçüncül önleme çalışmaları ise bağımlılığı olanların tedavisine yöneliktir (Durlak, 1995; Korkut, 2007; Baker and Gerler, 2008).

Alkol, sigara ve uyuşturucu uyarıcı maddelerin kullanımı ve fiziksel etkinlik alışkanlıklarını kapsayan olumlu ya da olumsuz yaşam biçimlerini benimsemek, önemli ve birbiriyle ilişkili sorunlardır. Bu sorunların tümünün temelleri ergenlik yıllarındaki yaşantılara dayanmaktadır. Ergenlik riskli davranışlar deneme bakımından en kritik gelişim dönemi olarak kabul edilir. Olumsuz davranış eğilimlerinin erken yıllarda bireyin yaşamında yer edinmesi, daha sonra yaşayacağı bedensel ve psikolojik sağlık sorunlarının da belirleyicisi olmaktadır. Sağlıkla ilgili davranışlar ve tutumlar yaşamın ilk yıllarında olduğu için ergenlik ve genç yetişkinlik yıllarında bireyin sağlıklı davranışlar ve yaşam biçimi geliştirmesi yönünde onlara destek verilmesi, bireyin ve toplumun beden ve ruh sağlığı bakımından önemli bulunmaktadır (Musante ve Treiber, 2000; Weiner, 2001; O’Byrne, 2002; Gladwin ve diğ., 2011). August ve diğ. (2001), risk altında bulunan gençleri erken fark ederek sosyal gelişim ve sosyal çevre teorilerine dayalı olarak geliştirilen önleme programının uygulanmasından elde edilen bulguları vermektedirler. Söz konusu program okulda çocuğun bilinçlendirilmesi, duygusal düzenleme, akran etkisi ve yaşam becerisi eğitimine dayalı boyut ve aile desteği, güçlendirilmesi ve bilinçlendirilmesi boyutundan oluşan aşamalı bir programdır. Çevresel destek ve sağlık konularının önleme programlarının temelinde yer alması, maddeyle ilk tanışmadan önce çocuklarda genel sağlık bilinci, kişisel kendi sınırlarını koyma becerileri konusunda geliştirilmesinin gereğine vurgu yapmaktadır. Ebeveyn-çocuk etkileşiminin artması, akran etkisi, sınıftaki akranların bilinçlenmesi okulda başarıyı destekleyici unsurların vurgulanması gibi konular da çocuk ve ergenlerde madde kullanımının önlenmesi çalışmalarında dikkate alınması gereken konulardır. Toplumumuzda çocuklar ve gençlerin madde kullanımı, yaşam ve sorunlarla ilgili ilk bilgileri aldıkları ya da danıştıkları kişiler

öncelikle arkadaşlarıdır. Bu süreçte gençlerin doğru bilgilere ulaşmaları çok önemlidir. (Bulut, Nalbant, Çokar, 2002; Fincancıoğlu ve Bulut, 2002).

Okulların yalnızca akademik başarıya değil, bireyin tüm yönleriyle gelişimine odaklanması gereği, madde kullanımını önlemede eğitim kurumları ve ergenlik döneminde yapılacak bilinçlendirmeler önem kazanmıştır.. Madde kullanımı ve bağımlılığı da dahil olmak üzere, gençlerin temel sağlık hakları ve eğitimi, danışmanlık, sağlık hizmetleri konusunda bilinçlendirilmeleri, böylece daha sağlıklı yaşam tercihleri yapmaları ve tüm gizilgüçlerini en üst düzeyde kullanarak yetişkinliğin sorumluluklarını almalarına yardımcı olmak, öncelikle üniversitelerde ve ortaöğretim kurumlarında çalışan eğitimcilerin sorumluluğudur. Bu amaçla, gençler ve çocuklar için risk oluşturan etkenleri kapsamlı ve güncel olarak izlemek ve genç insanlara gerekli yaşam becerileri eğitimleri ve sağlıklı gelişimleri desteklenmeli ve madde kullanımını azaltıcı çalışmalar yapılmalıdır (Karadağ, 2003).

Araştırman soruları, güncel durum ve bilgiler ışığında üç temel konuya odaklanmıştır: 1) Türkiye'de ergenler ve gençler arasında madde kullanım sıklığı ve yaygınlığı ne durumdadır?, 2) Madde kullanımını etkileyen belirgin yaşantılar ve riskler nelerdir? 3) Ergenler ve gençlerin madde kullanımını önlemede yardımcı olabilecek etkenler nelerdir?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Deseni

Betimsel tarama modeline dayalı bu çalışmada 13-25 yaş arası gençlerin madde kullanım yaygınlığının ve risk gruplarının belirlenmesine dönük anket ve 15-18 yaş arası orta öğretim öğrencilerinin madde reddetme becerilerini ölçmeye dönük psikolojik test uygulanmıştır.

2.2. Araştırmanın Katılımcıları

Araştırma 2010-2011 Eğitim Öğretim Yılı'nda Antalya'daki 14 devlet lisesine devam eden 1750 ortaöğretim öğrencisi ve Akdeniz Üniversitesi'nin 11 fakültesinde lisans öğrenim gören 361 üniversite öğrencisi üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma katılımcılarının demografik özelliklerine göre dağılımları Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Tarama Ölçekleri Uygulanan Lise ve Üniversite Öğrencilerinin Yaş, Cinsiyet, Sınıf ve Fakülteye Göre Dağılımı

	Lise (N=1750)	Üniversite (N=361)
Yaş Ortalaması	16 (14-20)	21 (17-40)
Cinsiyet		
Kız	938	179
Erkek	811	182
Sınıf (Lise/Üniversite)		
9./ 1. Sınıf	446	84
10./ 2. Sınıf	513	109
11./ 3. Sınıf	412	82
12./ 4. Sınıf	379	86

2.3. Veri Toplama Araçları

Gençlerin madde kullanım yaygınlığını, madde kullanımıyla ilişkili değişkenleri, madde kullanım düzeylerini, maddeler hakkındaki inanışlarını ve madde kullanımında risk gruplarını belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen Sağlıklı Yaşam Bilinci Anketi (SYBA) lise ve üniversite öğrencilerine uygulanmıştır. Ayrıca lise öğrencilerinin madde reddetme konusunda yaşam becerilerini de ölçmek amacıyla, söz konusu gruba Botvin ve diğ. (1995) tarafından geliştirilen ve Siyez ve Palabıyık (2009) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Temel Yaşam Becerileri Envanteri (TYBE) uygulanmıştır.

Sağlıklı Yaşam Bilinci Anketi: Proje yürütücüsü tarafından geliştirilen anket literatüre dayalı olarak madde kullanımı ile ilişkili bulunan değişkenleri, gençlerde ve ailelerinde madde kullanım sıklığı, madde kullanımı bakımından risk altında bulunan yaşlar ve okulları belirlemeye dönük 12 çoktan seçmeli, madde bağımlılığını önleme konusunda gençlerin düşünce ve önerilerini öğrenmeyi amaçlayan 1 açık uçlu sorudan oluşan ankettir.

Temel Yaşam Becerileri Envanteri (TYBE): Botvin ve diğ. (1995) tarafından geliştirilen ve Siyez ve Palabıyık (2009) tarafından Türkçe'ye uyarlanan ölçekte öğrencilerin halihazırdaki sigara, alkol ve madde kullanım sıklıkları ile ilgili bilgilerin yanı sıra alkol ve madde kullanımı ile ilişkili olduğu düşünülen faktörlere ilişkin bilgi düzeylerini, tutumlarını ve becerilerini değerlendirmeye yönelik ölçekler ve bilgi testleri yer almaktadır. Madde kullanım sıklığı alt ölçeğinin iç tutarlılık katsayısı 0.82, madde reddetme becerileri alt ölçeğinin iç tutarlılık katsayısı 0.98 olarak bulunurken, uyuşturucu maddeler bilgi testinin KR-21 güvenilirlik katsayısı 0.61 olarak bulunmuştur.

Sigara, Alkol Ve Diğer Uyuşturucu Maddelerin Kullanımı Alt Ölçeği: Öğrencilerin sigara kullanım sıklığını belirlemek için ne sıklıkla sigara içtikleri sorulmuş ve cevaplar 1'le (hiçbir zaman) 9 (günde bir kereden daha fazla) arasında derecelendirilmiştir. Benzer ifadeler alkol, esrar ve diğer uyuşturucu maddelerin kullanım sıklığını belirlemek için de kullanılmıştır. Elde edilen puanlar toplanarak maddelerin kullanımına ilişkin toplam puanlar elde edilmektedir.

Uyuşturucu Maddeler Hakkındaki Bilgi Düzeyi Alt Ölçeği: Öğrencilerin maddelerin kullanımı yaygınlığı, maddelerin fizyolojik ve psikolojik etkileri ile ilgili bilgi düzeylerini değerlendiren 13 madde yer almaktadır. Puanların artması öğrencilerin konu ile ilgili bilgi düzeylerinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Maddeler Hakkındaki Yanlış İnanışlar Alt Ölçeği: Maddelerin kullanımı ile ilgili yanlış inanışlara öğrencilerin ne derece katıldıkları ile ilgili sorular yer almaktadır. Ölçekte sigara, alkol, esrar ve kokainle ilgili dörder soru olmak üzere toplam 16 soru bulunmaktadır. Cevaplar "Kesinlikle katılmıyorum"dan "kesinlikle katılıyorum" a doğru 5'li Likert tipinde derecelendirilmiştir. Toplam puanların artması maddeler hakkında yanlış inanışların fazla olduğunu göstermektedir.

Madde Reddetme Becerisi Alt Ölçeği: Bu bölümde öğrencilere birisi tarafından bir madde kullanmaları teklif edildiğinde hayır deyip diyemeyecekleri ile ilgili 5 madde sorulmaktadır. Cevaplar "kesinlikle yapabilirim" den "kesinlikle yapamam" şeklinde 5'li Likert tipinde derecelendirilmiştir. Ölçekten elde edilen puanların artması, madde reddetme becerisinin yüksek olduğunu göstermektedir.

2.4. Verilerin Toplanması

Araştırma verilerinin toplanması 2010-2011 Eğitim Öğretim yılı Güz ve Bahar yarıyılları içerisinde, Antalya il merkezindeki 14 devlet lisesinde ve Akdeniz Üniversitesi'nin 11 fakültesinde ölçeklerin uygulanması ile gerçekleştirilmiştir.

2.5. Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizi yüzdeler dağılımı, merkezi eğilim ölçüleri, ve Pearson Korelasyon analizi kullanılarak yapılmıştır. Güven aralığı .05 olarak alınmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde araştırma verilerinin istatistiksel çözümlerinden elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Sonuçlar tarama ölçümlerine dayalı madde kullanımının gençlerde görünümüne ilişkin dağılımlarının ve ilişkili etkenlere ilişkin bulguların lise ve üniversite öğrencileri için iki ayrı kısımda sunulmuştur.

Lise Öğrencilerinde Madde Kullanımına İlişkin Bulgular

Sağlıklı Yaşam Bilinci Anketi ve Temel Yaşam Becerileri Envanteri'nin lise öğrencilerine uygulanmasıyla elde edilen bulgular Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. Lise Öğrencilerinde İlk Madde Deneme Yaşı, İlk Kullanma Nedeni ve Madde Kullanımına Devam Etme Nedenlerine İlişkin Bulgular

	Maddeyi İlk Kez Kullanma Nedeni Frekansı (n=267)	Madde Kullanma Nedeni Frekansı (n=260)	Maddeyi İlk Kullanma Yaşı (n=267)					
			%	%	n	median	mode	minimum
Merak	43,8	Dışlanmamak için	6,2	275	15	15	7	18
Sorunlar	22,8	Eğlence amacıyla	40,0					
Kendini göstermek için	4,1	Sorunlar nedeniyle	13,8					
Eğlence	18,0	Bırakamama	31,2					
Arkadaşları kıramamak	4,1	Başkalarının zorlaması	,4					
Başkalarının zorlaması	1,1	Diğer	7,7					

Tablo 2'de görüldüğü gibi, 275 lise öğrencisi madde kullandığını ve ilk madde deneme yaşını belirtmiştir (% 15,71). Bulgular lise öğrencilerinde maddenin ortalama olarak 15 yaşında ilk kez denendiğini göstermektedir. Maddeyi ilk deneme yaşının 7'ye kadar düştüğü görülmektedir. %12,4'ü bir kez denediğini söylerken yaklaşık %12'si kullanmakta olduğunu ve yalnızca %1'i bırakmak istediğini belirtmiştir. Erkek öğrencilerin %2,6'sı herhangi bir uyuşturucu-uyarıcı maddeyi denemişken kızlarda uyuşturucu-uyarıcı maddeyi deneme olmadığı belirtilmektedir.

Tablo 3. Lise Öğrencilerinde Madde İlk Deneme Ortamı ve Halen Madde Kullanma Ortamlarına İlişkin Yüzdeler (%) Dağılımı

Madde Kullanım Ortamı	İlk Madde Deneme Ortamı Yüzdeler (%) (n=268)	Halen Madde Kullanım Ortamı Yüzdeler (%) (n=263)
Okul	13,8	10,6
Eğlence yeri	30,6	44,1
Ev	20,1	22,8

Arkadas evi	17,9	7,6
Akraba evi	3,4	,4
Diğer	14,2	14,4

Tablo 3'te, %44,1 ile eğlence yerleri, %22,8 ev, %10,6 okul halihazırdaki ağırlıklı kullanım yerleri olduğu görülmektedir. İlk kez madde kullandıkları ortam %30,6 ile eğlence yerleri, %20,1 ile ev ortamıyken, okul ortamının %13,8'lik bir ağırlık kazandığı görülmektedir.

Tablo 4. Lise Öğrencilerinde Ailenin Madde Kullanımı ile Öğrencide Madde Kullanım Sıklığına İlişkin Çapraz Tablo Yüzdeler (%) Dağılımı

		Sigara (n=1750)			Alkol (n=1749)			Uyuşturucu-Uyarıcı Madde (n=1750)		
Aile Kullanım		Hiç	Denemiş	Kullanıyor	Hiç	Denemiş	Kullanıyor	Hiç	Denemiş	Kullanıyor
Sigara	E	72,6	13,5	13,9	58,4	14,2	27,4	97,1	2	0,9
	H	81,1	8,8	10,1	71,8	7,6	20,6	98,00	1,5	,5
Alkol	E	62,7	16,5	20,8	38,3	15,9	45,8	94,3	3,5	2,2
	H	79,3	10,8	9,9	70,7	11,4	17,9	98,5	1,3	,2
Uyuşturucu- uyarıcı madde	E	59,5	11,9	28,6	45,2	9,5	45,3	88,1	,0	11,9
	H	75,0	12,4	12,6	61,9	12,7	25,4	97,5	1,9	,6

Ailesinde sigara kullanılan öğrencilerin %13,5'i sigarayı, %14,2'si alkölü, %2'si uyuşturucu maddeleri denemiş. Ailesinde sigara kullanılmayan öğrencilerin ise %8,8'i sigarayı, %7,6'sı alkölü, %1,5'u uyuşturucuyu denemiş. Ailesinde alkol kullanılan öğrencilerin %20,8'i sigara, %45,8'i alkol, %2,2'si uyuşturucu kullanırken, ailede alkol kullanılmayan öğrencilerin %9,9'u, sigara, %17,9'u, %0,2's, uyuşturucu kullanmaktadır. Ailede uyuşturucu-uyarıcı kullanımı var ise, yine kullanılmayan ortama göre belirgin oranda herhangi bir madde kullanımı artmaktadır (Tablo 4)

Tablo 5. Lise Öğrencilerinde Anne-Baba Öğrenim Durumuna Göre Madde Kullanımı Çapraz Tablo Yüzdeler (%) Dağılımı

		Sigara (n=1750)			Alkol (n=1750)			Uyuşturucu-uyarıcı madde (n=1750)		
		Hiç	Denemiş	Kullanıyor	Hiç	Denemiş	Kullanıyor	Hiç	Denemiş	Kullanıyor
Anne	Okuma-y. Bilmiyor	72,7	12,1	15,2	72,7	16,7	10,6	92,4	3,0	4,6
	İlkokul	76,6	11,9	11,5	71,6	12,1	16,3	98,1	1,6	,3
	Ortaokul	74,1	10,3	15,6	61,5	14,5	24	97,9	1,1	1
	Lise	73,1	13,7	13,2	54,3	11,5	34,2	97,6	1,9	,5
	Üniversite	72,9	14,1	13	41,8	14,7	43,5	94,9	3,4	1,7
Baba	Lisansüstü	78,6	7,1	14,3	57,1	,0	35,7	92,9	7,1	,0
	Okuma-y. Bilmiyor	68,8	6,2	25	50,0	25,0	6,2	75,0	6,2	18,8
	İlkokul	77,3	11,8	10,9	74,2	10,7	15,1	98,6	1,2	,2
	Ortaokul	70,9	12,3	16,8	62,6	14,8	22,6	97,1	1,9	1
Lise	76,2	11,4	12,4	58,9	11,4	29,7	97,3	2,1	,6	

	Üniversite	71,8	15,5	12,7	46,4	15,2	38,4	96,4	2,4	1,2
	Lisansüstü	72,0	12,0	16,0	60,0	12,0	28	100,0	,0	,0

Tablo 5'teki bulgularda anne ve babanın öğrenim durumlarına göre madde deneme ve sigara kullanım sıklığı arasında belirgin bir fark gözlenmemektedir. Annesi üniversite mezunu olanlarda %43,5, babası lise mezunu olanlarda %38,4 alkol kullanım yüzdeleri belirgin olarak dikkat çekmektedir. Babası okuma-yazma bilmeyenlerde %18,8, annesi okuma yazma bilmeyenlerde %4,6 oranında uyuşturucu kullanımı diğer gruplara göre dikkat çekmektedir.

Tablo 6. Lise Öğrencilerinde Yaşanılan Aile Ortamına Göre Madde Kullanım Sıklığı Yüzdeleri (%) Dağılımı

Kimle yaşıyor	Sigara (n=1749)			Alkol (n=1746)			Uyuşturucu-uyarıcı madde (n=1747)		
	Hiç	Denemiş	Kullanıyor	Hiç	Denemiş	Kullanıyor	Hiç	Denemiş	Kullanıyor
Anne-baba	75,8	12,4	11,8	63,2	12,7	24,1	98,1	1,4	,5
Anne-üvey baba	61,5	15,4	23,1	46,2	15,4	52,4	96,2	,0	3,8
Baba-üvey anne	60	20,0	20	60,0	10,0	30	100	,0	,0
Anne-	67,8	15,8	16,4	52,1	12,3	35,6	92,5	5,5	
Baba	72,7	9,1	18,2	36,4	13,6	50	100	,0	,0
Diğer	71,6	6,2	22,2	61,7	11,1	27,2	91,4	4,9	3,7

Anne ve babasıyla birlikte yaşayanlarda maddeleri deneme sıklığı daha az görülmekle birlikte, genel madde deneme oranlarında yalnızca babası ile yaşayanlarda alkol deneme ve kullanım (%50) oranları, diğer gruplara göre yüksek bulunmaktadır. Anne ve üvey baba ile yaşayan öğrencilerde de alkol deneme (%15,4) ve kullanım (%52,4) oranı daha yüksektir. Yalnızca babası ile yaşayan öğrencilerde uyuşturucu deneme oranı sıfırken, yalnızca annesi ile yaşayanlarda %5,5 oranında deneme ve anne ve üvey babayla yaşayanlarda %3,8 oranında kullanıma rastlanmıştır (Tablo 6).

Tablo 7. Lise Öğrencilerinde Arkadaş Madde Kullanımı ve Madde Kullanım Sıklığı Yüzdeleri (%) Dağılımı

Arkadaş kullanım		Sigara (n=1749)			Alkol (n=1750)			Uyuşturucu-Uyarıcı Madde (n=1750)		
		Hiç	Denemiş	Kullanıyor	Hiç	Denemiş	Kullanıyor	Hiç	Denemiş	Kullanıyor
Sigara	E	62,9	16,6	20,5	48,9	14,1	37,1	95,8	2,8	3,4
	H	88,9	7,2	3,9	77,0	10,8	12,2	99,1	0,8	,1
Alkol	E	55,0	18,2	26,8	33,9	15,1	51	92,8	4,8	2,4
	H	82,1	10,2	7,7	72,1	11,7	16,2	99,1	0,8	,1
Uyuşturucu-uyarıcı madde	E	44,4	14,5	41,1	24,2	6,5	69,3	77,4	12,9	9,7
	H	76,8	12,3	10,9	64,3	13,1	22,6	98,9	1,0	,1

Tablo 7'ye göre, genel olarak arkadaşı üç tür maddeden birini kullananlarda halihazırdaki madde kullanım sıklıkları, arkadaşı madde kullanmayanlara göre belirgin miktarda fazla çıkmıştır.

Tablo 8. Lise Öğrencilerinde Arkadaş İlişkileri Ve Madde Kullanım Sıklığı Yüzdeler (%) Dağılımı

Arkadaş ilişkisi	Sigara (n=1749)			Alkol (n=1750)			Uyuşturucu-uyarıcı madde (n=1750)		
	Hiç	Denemiş	Kullanıyor	Hiç	Denemiş	Kullanıyor	Hiç	Denemiş	Kullanıyor
Çok iyi	77,8	10,8	11,4	60,9	11,8	27,3	97,9	1,6	,5
İyi	73,0	13,9	13,1	62,8	13,8	23,4	97,5	1,8	,7
Fena değil	66,9	15,0	18,1	62,2	12,6	25,2	94,5	3,9	1,6
Kötü	50,0	20,0	30,0	60,0	10,0	30	90,0	10,0	10
Çok kötü	33,3	20,0	46,7	40,0	13,3	46,7	80,0	,0	20

Arkadaş ilişkilerini Kötü ve Çok Kötü olarak tanımlayanlarda üç tür maddeyi kullanıyor olma yoğunlukları yüksek bulunmuştur: Sigara %30 ve %46,7, alkol %46,7, uyuşturucu %10 ve %20 kullanım oranıyla, arkadaş ilişkilerinin gencin önemli ihtiyacı olduğuna dikkat çeken anlamlı oranlar olduğu düşünülmektedir (Tablo 8).

Tablo 9. Lise Öğrencilerinde Okula Devam ve Madde Kullanımı Yüzdeler (%) Dağılımı

Devamsızlık	Sigara (n=1750)			Alkol (n=1748)			Uyuşturucu-uyarıcı madde (n=1749)		
	Hiç	Denemiş	Kullanıyor	Hiç	Denemiş	Kullanıyor	Hiç	Denemiş	Kullanıyor
Yok	80,6	12,3	7,1	70,8	11,2	18	99,0	,8	,2
1-2 gün	79,6	10,0	10,4	67,0	11,5	21,5	98,0	1,6	,4
3-6 gün	75,1	12,8	12	59,9	15,5	24,6	96,8	2,1	1,1
7-15 gün	70,2	14	15,8	54,3	11,2	34,5	98,8	1,2	,0
16 üzerinde	47,1	14	38,9	30,7	16,3	53	88,2	7,2	4,6

Tablo 9'da görüldüğü gibi, öğrencilerin okula devamsızlık gün sayıları arttıkça, sigara ve alkol kullanımlarının da paralel biçimde yükseldiği ortaya çıkmıştır. Uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanımında da benzer bir bulgu görülmekle birlikte, 7-15 gün arasında devamsızlığı olan öğrencilerin uyuşturucu-uyarıcı kullanmadıklarını belirtmeleri dikkat çekmektedir.

Tablo 10. Lise Öğrencilerinde Okul Notları ve Madde Kullanımı Yüzdeler (%) Dağılımı

Okul notları	Sigara			Alkol			Uyuşturucu-uyarıcı madde		
	Hiç	Denemiş	Kullanıyor	Hiç	Denemiş	Kullanıyor	Hiç	Denemiş	Kullanıyor
Çok iyi	85,3	4,3	10,4	75,0	6,9	23,1	96,6	2,6	,8
İyi	80,3	11,9	7,8	69,0	10,7	20,3	98,3	1,2	,5
Ortalama	78,1	12,4	9,5	64,2	11,1	24,7	99,1	,4	,5
Fena değil	70,8	15,3	13,9	56,9	15,3	27,8	96,8	2,8	,4
Çok iyi değil	58,6	10,6	30,8	46,0	16,2	43,8	92,4	4,5	3,1

Tablo 10'daki bulgulara göre, okul notları ile sigara ve alkol içimi arasında belirgin bir ilişki gözlenmemiştir. Yalnızca notlarının çok iyi olmadığını belirten grupta alkol kullanım oranının da arttığı görülmektedir (%43,8). Uyuşturucu-uyarıcı madde kullanımı bakımından ise, notlarının çok iyi olmadığını belirten grupta madde

kullanımı da diğer not düzeylerine göre daha belirgin miktarda yüksek bulunmuştur(%3,1). Uyuşturucu madde deneme oranlarında notları çok iyi ve çok kötü olan iki uçta deneme sıklığı fazladır (%2,6-%4,5).

Tablo 11. Lise Öğrencilerinde Cinsiyet, Devamsızlık, Ders notları ve İlk Deneme Yaşı ile Yaşam Becerisi Pearson Korelasyon Analizi Bulguları

	N	n	Pearson Korelasyon Katsayısı	Sig. (2-tailed)
Cinsiyet	1744		.61*	.011
Devamsızlık			.013	.592
Ders Notları			.014	.563
İlk Deneme Yaşı		275	-.059	.330

p<.05

Tablo 11'e göre, lise öğrencilerinin yaşam becerisi puanları ile ilk madde deneme yaşı arasında negatif yönde ve anlamlı olmayan bir ilişki bulunmuştur. Cinsiyetle yaşam becerisi puanları arasında anlamlı ilişki bulunmuş ($p>.05$), kızlarda toplam yaşam becerisinin daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Devamsızlık durumu ile yaşam becerisi arasında negatif yönde, anlamlı olmayan ilişki bulunmuştur. Ders notları ile yaşam becerisi arasında pozitif yönde, ancak manidar olmayan bir ilişki bulunmuştur.

Madde Bağımlılığının Önlenmesi Konusunda Lise Öğrencilerinin Düşünceleri

Lise öğrencilerinin, anketteki açık uçlu soruda eklemek istediği düşüncelerine verdikleri tepkiler Tablo 12'de derlenmiştir. Belirtilen düşünceler madde bağımlılığının önlenmesi, tedavisi ve madde bağımlılığının nedenlerine ilişkin, bilinçlendirme, güvenlik ve yargısal yaptırımlara dayalı yollar denenmesi olarak gruplandırılmıştır.

Tablo 12. Lise Öğrencilerinin Madde Bağımlılığını Önleme Konusundaki Düşünceleri

Önemeye Yönelik Öneriler:	Gençlerde maddeye karşı kararlı davranış geliştirecek yönde bilinçlendirme yapılmalı; gençlere maddelere hayır demek öğretilmeli. Bilinçlendirme ağırlıklı çalışmalar yapılmalı, konferanslar ve öğütler azaltılmalı. Aile bilinçlenmeli. Aile çocuğuyla yakından ilgilenmeli, sevgi ve sahiplenme göstermeli, izlemeli. Aile küçük yaştan itibaren çocuğunu bilinçli ve doğru yetiştirmeli. Genel sağlık bilinci geliştirilmeli. olumlu seçenekler sunularak maddeye eğilim azaltılabilir. Gencin arkadaş çevresi izlenmeli. Sağlık kuruluşları da sürekli bilgilendirme yapmalı. Sigara kullanımı önlenirse diğer maddelerin kullanımı da azalır. Hiç başlamadan önlem almak gerekir. Eğitim ortamında sosyal, kültürel, sportif gelişime ağırlık verilmeli.
Tedavi Konusundaki Düşünceler:	Sağlık merkezleri geliştirilmeli ve çoğaltılmalı, etkin olarak kullanılmalı. Psikolojik destek yoğun olmalı. Okullarda genel kan taraması yapılmalı. Ailenin sorunu olarak ele alınmalı. Yetişkinler yardımcı olmazsa gencin tek başına bu sorunu çözmesi güç.
Toplumsal Etki Konusundaki Düşünceler	Yetişkinler madde kullanmamalı ki olumsuz örnek olmasınlar. Özendirici yanlış örnekler, rol modelleri engellenmeli. Öğretmenler ve diğer yetişkinler doğru örnek olmalılar. Medya etkili bilinçlendirme programlar yapabilir. Gencin arkadaş çevresinin bilinçli olması gerekli. Aile planlaması uygulanmalı. Sahipsiz çocuklarla ilgilenilmeli.
Güvenlik Süreçleri	Okullarda güvenlik önlemleri daha yoğun olmalı, polisler arttırılmalı. Güvenlik güçleri her ortamdaki madde satış ve kullanımını iyi izlemeli. Arz engellenmeli ya da çok güçleşmeli.

	Eğlence merkezleri daha iyi denetlenmeli.
Yargısal Süreçler	Devlet politikası olarak ele alınmalı. Madde, üretimi ve satışı engellenmeli. Sigara fiyatları yükseltilsin. Maddelerin ticari boyutunda yasal yaptırımlar ağır olsun. Yasal yaptırımlar daha ağır olmalı. Satıcılara cezalar çok daha ağır olmalı ve satış mutlaka önlenmeli. Kullanıcılara ağır ceza verilmeli.

Lise öğrencileri madde kullanımı ve bağımlılığının önlenmesi konusunda ağırlıklı olarak ailelerin çocukla ilgilenmesi ve özellikle okullarda güvenlik tedbirlerinin daha yoğun olması yönünde görüşler belirtmişlerdir. Ayrıca, gencin sağlıklı modeller görerek yetiştirilmesi, sağlıklı bir yaşam biçimi ve yaşam becerileriyle donanımlı yetişmesi, bu yönde sosyo-kültürel gelişiminin desteklenmesi yönünde gelen yoğun beklentileri bulunmaktadır.

Üniversite Öğrencilerinde Madde Kullanımına İlişkin Bulgular

Üniversite öğrencilerine uygulanan Sağlıklı Yaşam Bilinci Anketi'nden elde edilen bulgular Tablo 13'te yer almaktadır.

Tablo 13. Üniversite Öğrencilerinde Madde Kullanımı Yaygınlık ve Sıklığına İlişkin Yüzdeler (%) Dağılımı

	Sigara (n=361)					Alkol (n=361)					Uyuşturucu-Uyarıcı Maddeler (n=361)		
	Hic	Bir kez	Ara sıra	Sürekli	Birakmak istiyor	Hic	Bir kez	Ara sıra	Sürekli	Birakmak istiyor	Hic	Bir kez	Ara sıra
K	56,4	13,4	17,9	8,9	3,4	51,4	7,8	39,7	1,1	,0	98,3	1,7	,0
E	46,7	12,6	10,4	22,5	7,7	36,8	4,4	47,8	10,4	,5	90,7	6,6	2,7
T	51,5	13,0	14,1	15,8	5,5	44,0	6,1	43,8	5,8	,3	94,5	4,2	1,4

Genel olarak sigara ve alkolü deneyen üniversite öğrencilerinin oranı %50 civarındadır. %13'ü sigarayı bir kez denediğini söylerken yaklaşık %30'u kullanmakta olduğunu ve %5,5'i bırakmak istediğini belirtmiştir. Alkolü sürekli kullandığını belirten erkeklerin oranı %10,4'ü bulurken, bu oran kızlarda %1,1 düzeyindedir. Erkek öğrencilerin %2,7'si herhangi bir uyuşturucu-uyarıcı maddeyi denemişken kızlarda hiç deneme olmadığı belirtilmektedir.

Tablo 14. Üniversite Öğrencilerinde İlk Madde Deneme Yaşı, İlk Kullanma Nedeni ve Madde Kullanımına Devam Etme Nedenlerine İlişkin Bulgular

	Maddeyi İlk Kez Kullanma Nedeni Frekansı (n=120)	Madde Kullanma Nedeni Frekansı (n=120)	Maddeyi İlk Kullanma Yaşı (n=120)				
			n	median	mode	minimum	maximum
Merak	42,5	Eğlence Amacıyla	120	18	20	9	22
Sorunlar	15,8	Sorunlar					

nedeniyle	Nedeniyle	
Kendini göstermek için	1,7	Bırakamama 33,3
Eğlence	26,7	Diğer 13,3
Arkadaşları kıramamak	,8	
Başkalarının zorlaması	12,5	

Tablo 14'e göre, 120 üniversite öğrencisi madde kullandığını ve ilk madde deneme yaşını belirtmiştir (% 33,2). Bulgular üniversite öğrencilerinde ortalama 18 yaşında olmak üzere maddenin çoğunlukla 20 yaşında ilk kez denendiğini göstermektedir. Üniversite öğrencilerinin maddeyi ilk denemelerinde belirgin etken %42,5 oranında merak olarak görünmektedir. İkinci etken ise %26,7 ile eğlence amacıyla denemektir. Üniversite öğrencilerinin madde kullanımına devam etmelerinde en büyük etken belirgin oranla eğlence olarak ortaya çıkmıştır (%42,5). Bırakamadıkları için kullanmaya devam edenlerin oranı %33,3'tür.

Tablo 15. Üniversite Öğrencilerinde Maddeyi İlk Deneme ve Madde Kullanım Ortamı Yüzdeler (%) Dağılımı

Madde Kullanım Ortamı	İlk Madde Deneme Ortamı Yüzdeler (%) (n=120)	Halen Madde Kullanım Ortamı Yüzdeler (%) (n=120)
Okul	19,2	13,3
Eğlence yeri	23,3	37,5
Ev	25,0	23,3
Arkadas evi	12,5	8,3
Akraba evi	3,3	,8
Diğer	16,7	13,3

12

Tablo 15'te üniversite öğrencilerinde ilk kez madde denenilen ortamlar ev (%25) ve eğlence yerleri (%23,3) olarak görünmektedir. %19,2'lik oranla okul ortamı da dikkat çekmektedir. Eğlence yerleri %37,5 ile üniversite öğrencilerinin maddeyi en çok kullandıkları ortamlardır.

Tablo 16. Üniversite Öğrencilerinin Yaşadıkları Yere Göre Madde Kullanımı Çapraz Tablo Yüzdeler (%) Dağılımı

	Sigara (n=361)			Alkol (n=361)			Uyuşturucu-Uyarıcı Madde (n=361)		
	Hiç	Denemiş	Kullanıyor	Hiç	Denemiş	Kullanıyor	Hiç	Denemiş	Kullanıyor
Aile	57,2	12,5	30,3	41,4	7,2	51,3	96,7	2,6	,7
Arkadasla	44,9	15,9	39,2	44,9	4,7	50,5	90,7	7,5	1,9
Akraba yani	40,0	,0	60,0	40,0	10,0	50,0	100,0	,0	,0
Yalnız	44,4	,0	55,6	33,3	,0	66,7	88,9	,0	11,1
Yurt pansiyon	52,3	13,8	33,9	52,3	7,7	40,0	95,4	4,6	,0
Diğer	55,6	22,2	22,2	44,4	,0	55,6	100,0	,0	,0

Ailesiyle ya da yurttan yaşayan öğrencilerde daha düşük olan sigara içme oranı (%12,5 ve %13,8), akrabalarının yanında ya da yalnız yaşayanlarda belirgin olarak artmaktadır (%60 ve %55,6). Yalnız yaşadığını belirtenlerle ve “diğer” seçeneğini belirtenlerde ise alkol alım oranı daha belirgindir (%66,7 ve %55,6). Yine yalnız yaşayanların uyuşturucu-uyarıcı madde kullanım yoğunluğu %11,1 ile diğer yerlerde yaşayanlardan oldukça fazladır (Tablo 16).

Tablo 17. Üniversite Öğrencilerinde Madde Kullanımı Ve Aile Madde Kullanımı Çapraz Tablo Yüzdeler (%) Dağılımı

		Sigara (n=361)			Alkol (n=361)			Uyuşturucu-Uyarıcı Madde (n=361)		
Aile Kullanım		Hiç	Denemiş	Kullanıyor	Hiç	Denemiş	Kullanıyor	Hiç	Denemiş	Kullanıyor
Sigara	E	48,2	14,0	37,8	40,8	6,6	52,6	93,8	4,8	1,5
	H	61,8	10,1	28,1	53,9	4,5	41,6	96,6	2,2	1,1
Alkol	E	42,9	14,3	42,8	30,4	4,2	65,5	91,1	6,5	2,4
	H	59,1	11,9	29	56,0	7,8	36,3	97,4	2,1	,5
Uyuşturucu-uyarıcı madde	E	28,6	14,3	57,1	7,1	,0	92,9	64,3	28,6	7,1
	H	52,4	13,0	44,6	45,5	6,3	48,1	95,7	3,2	1,2

Tablo 17’de, özellikle alkol ve uyuşturucu-uyarıcı maddelerde daha belirgin olmak üzere, genel olarak ailesinde madde kullanılan üniversitelilerin o madde de yoğun olmak üzere, tüm maddeleri kullanım yaygınlığının arttığı görülmektedir. Ailesinde sigara kullananların sigara kullanma oranı %37,8 iken, alkol kullanımı %52,6’ya çıkmaktadır. Ailesinde uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanılan gençlerin yüksek yaygınlıkta sigara, alkol ve uyuşturucu kullandıkları görülmüştür (%57,1-%92,9-%7,1).

13

jedus

Tablo 18. Üniversite Öğrencilerinde Anne-Baba Öğrenim Durumuna Göre Madde Kullanımı Çapraz Tablo Yüzdeler (%) Dağılımı

		Sigara (n=361)			Alkol (n=361)			Uyuşturucu-uyarıcı madde (n=361)		
		Hiç	Denemiş	Kullanıyor	Hiç	Denemiş	Kullanıyor	Hiç	Denemiş	Kullanıyor
Anne	Okuma-y. Bilmiyor	51,5	18,2	30,3	63,6	9,1	27,3	93,9	6,1	,0
	İlkokul	53,0	17,2	29,8	53,6	7,3	39,1	98,0	1,3	,7
	Ortaokul	58,9	8,9	32,2	37,5	7,1	55,4	96,4	3,6	,0
	Lise	52,1	4,2	43,7	32,4	5,6	62,0	87,3	9,9	2,8
	Üniversite	40,4	12,8	46,8	25,5	,0	74,5	93,6	4,3	2,1
	Lisansüstü	,0	33,3	66,7	33,3	,0	66,7	66,7	,0	33,3
Baba	Okuma-Y. Bilmiyor	100,0	,0	,0	100,0	,0	,0	100,0	,0	,0

	İlkokul	58,4	10,9	30,7	57,4	6,9	35,6	97,0	3,0	,0
	Ortaokul	51,6	12,9	35,5	38,7	6,5	54,8	96,8	1,6	1,6
	Lise	49,5	11,2	39,3	41,1	6,5	52,3	95,3	3,7	,9
	Üniversite	46,9	18,5	34,6	33,3	4,9	61,7	90,1	7,4	2,5
	Lisansüstü	33,3	11,1	55,6	55,6	,0	44,4	77,8	11,1	11,1

Babası okuma-yazma bilmeyen üniversite öğrencilerinin %100'ü hiçbir maddeyi kullanmadıklarını belirtmişlerdir. Anne ve babanın öğrenim düzeyi yükseldikçe özellikle gençte alkol kullanımında artış görülmektedir. Babası ortaokul mezunu olanlar ve annesi lisans üstü mezunu olanların uyuşturucu-uyarıcı madde kullanımının da fazla olduğu görülmektedir (Tablo 18).

Tablo 19. Üniversite Öğrencilerinde Arkadaş Madde Kullanımı Ve Madde Kullanımı Çapraz Tablo Yüzdeler (%) Dağılımı

		Sigara (n=361)			Alkol (n=361)			Uyuşturucu-Uyarıcı Madde (n=361)		
Arkadaş Kullanım		Hiç	Denemiş	Kullanıyor	Hiç	Denemiş	Kullanıyor	Hiç	Denemiş	Kullanıyor
Sigara	E	47,0	14,6	38,4	38,1	6,8	55,2	94,0	4,6	1,4
	H	67,5	7,5	25	65,0	3,8	31,2	96,2	2,5	1,3
Alkol	E	42,2	15,1	42,7	32,0	6,2	61,8	92,4	5,8	1,8
	H	66,9	9,6	23,5	64,0	5,9	30,1	97,8	1,5	,7
Uyuşturucu- uyarıcı madde	E	27,8	19,4	52,8	19,4	5,6	75,0	72,2	19,4	8,3
	H	54,2	12,3	33,5	46,8	6,2	47,1	96,9	2,5	,6

Tablo 19 incelendiğinde, üniversite öğrencilerinde tüm maddelerde arkadaşı madde kullananların başta o madde olmak üzere belirgin olarak madde kullanım yaygınlığının arttığı, kullanım olmasa da maddeyi denemiş olma oranlarının da çoğaldığı görülmektedir.

Tablo 20. Üniversite Öğrencilerinde Arkadaş İlişkilerini Algılayışları ve Madde Kullanımı Çapraz Tablo Yüzdeler (%) Dağılımı

		Sigara (n=361)			Alkol (n=361)			Uyuşturucu-Uyarıcı Madde (n=361)		
Arkadaş İlişkileri		Hiç	Denemiş	Kullanıyor	Hiç	Denemiş	Kullanıyor	Hiç	Denemiş	Kullanıyor
Çok İyi		46,0	15,0	39	43,4	8,8	47,8	93,8	5,3	,9
İyi		54,5	11,2	34,3	44,9	4,8	50,3	94,7	3,7	1,6
Fena Değil		53,7	14,8	31,5	44,4	5,6	50,0	96,3	3,7	,0
Kötü		,0	33,3	66,7	33,3	,0	66,7	100,0	,0	,0
Çok Kötü		75,0	,0	25,0	25,0	,0	75,0	75,0	,0	25,0

Arkadaş ilişkilerinin kötü olduğunu belirtenlerin diğer gruplara göre önemli oranda sigara ve alkol alımının arttığı görülmektedir (%66,7 ve %66,7). Arkadaş ilişkilerini çok kötü olarak tanımlayan gençlerde ise uyuşturucu alım yaygınlığı %25'e kadar çıkmaktadır (Tablo 20).

Üniversite Öğrencilerinin Madde Bağımlılığının Önlenmesi Konusundaki Düşünceleri

Anketteki açık uçlu soruda bu konuda eklemek istediği düşünceleri sorulan katılımcıların verdikleri tepkiler aşağıdaki Tablo 21'de derlenmiştir. Belirtilen düşünceler madde bağımlılığının önlenmesi, tedavisi ve madde bağımlılığının nedenlerine ilişkin, bilinçlendirme, güvenlik ve yargısal yaptırımlara dayalı yollar denenmesi yönünde ortaya çıkmıştır.

Tablo 21. Üniversite Öğrencilerinin Madde Bağımlılığının Önlenmesi Konusundaki Düşünceleri

Önemli Yönelik Öneriler:	Erken yaşta eğitim ve bilinçlendirme çalışmaları yapılmalı. Aile bilinçlenmeli. Gençler sosyal, kültürel ve sportif alanlarda geliştirilmeli, bu konularda onları daha etkin kılacak yaşantılar ve ortamlar hazırlanmalı. Farkındalık geliştirme, genel sağlık bilinci geliştirme, özgüven gelişimi ve kararlı davranış geliştirme konusunda gençler eğitilmeli. Gençleri işe katan çalışmalarla bilinçlendirme yapılabilir. Madde kullanımını ilk denemeyi önlemek üzerinde durulmalı. Toplum bilinçlenmeli. Düzenli dersler olarak programlarda yer verilmeli. Nüfus planlamasının üzerinde durulmalı. Gençlerle gerçek ihtiyaçları anlaşılabilir şekilde ilgilenilmeli. Sorunlu gençler dışlanmamalı, onlara sahip çıkılarak sorunların büyümesi önlenmeli.
Tedavi Konusundaki Düşünceler:	Sağlık merkezleri geliştirilmeli ve çoğaltılmalı, etkin olarak kullanılmalı. Psikolojik destek yoğun olmalı.
Toplumsal Etki Konusundaki Düşünceler	Özendirici yanlış örnekler, rol modelleri engellenmeli. Medya etkili bilinçlendirme programları yapılabilir. Gençin arkadaş çevresinin bilinçli olması gerekli.
Güvenlik Süreçleri	Yasal yaptırımlar daha ağır olmalı. Satıcılara cezalar çok daha ağır olmalı. Kullanıcılara ağır ceza verilmeli. Güvenlik güçleri her ortamdaki madde satış ve kullanımını iyi izlemeli.
Yargısal Süreçler	Devlet politikası olarak ele alınmalı. Madde, özellikle sigara üretimi ve dağıtımını yasaklanmalı. Sigara fiyatları yükseltilsin. Maddelerin ticari boyutunda yasal yaptırımlar ağır olsun.

Tablo 21'e göre, üniversite öğrencileri madde bağımlılığı ve kullanımını önleme konusunda orta öğretim öğrencilerine benzer olarak ailenin çocuğuyla ilgilenmesi ve desteği, sosyo-kültürel etkinliklerle kişisel gelişimin desteklenmesi ve kararlı davranış geliştirmeye dönük programlar üzerinde durmaktadırlar. Ayrıca bilinçlendirme çalışmalarına erken başlanmasının ve gençlerin bu etkinliklerde yer almasının önleme programları için yararlı olacağını ve madde bağımlılığını önleme konusunun bir devlet politikası olarak ele alınmasının önemini belirtmişlerdir.

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Araştırma bulguları incelendiğinde ve önceki çalışmaların bulguları ile birlikte yorumlandığında ilk göze çarpan sonuç, gençlerin dörtte bir gibi yüksek çoğunluğunun (%24,5) maddeyi denemiş ya da kullanıyor olmaları ve maddeyle ilk tanışma yaşının giderek düşmesidir. İlk deneme yaşı üniversitelilerde 9, lisede 7 ye düşmüş görünmektedir. Alan yazındaki bulgularla tutarlı bu bulgunun üniversite ve ortaöğretim öğrencilerine aynı dönemlerde uygulanan anketle elde edildiği düşünüldüğünde daha anlamlı bir görünüm almaktadır. Şu an

üniversiteye devam eden gençlerin, orta öğrenim öğrencilerinden yalnızca birkaç yaş büyük oldukları ve ortaöğretim düzeyinde maddeyi 7 yaşında tanımış öğrenciler bulunduğu bilgisi, madde kullanımını önleme çalışmalarının önemini daha belirgin biçimde ortaya koymaktadır (Parker ve Eggington, 2002; Dilbaz, 2006; McCrystal ve diğ., 2006; Korkut, 2007; Gladwin ve diğ., 2011).

Araştırmanın önemli bir diğer bulgusu, 13-25 yaş arasında yer alan katılımcıların madde ilk deneme ve kullanım nedenleri ve ortamlarına ilişkin sonuçlardır. Öncelikle katılımcılarının yarısı merak ve sorunları unutmak için olmak üzere, yarıya yakınının da eğlence amaçlı madde kullanımının her iki grupta da çok yaygın oluşu dikkat çekicidir. Gençlerin kişisel, sosyal, sportif ve kültürel gelişim gereksinimlerini karşılama yönünde önemli bir eğlence başlatıcısı, kaynağı ya da ortamı olarak maddeleri kullanıyor olmaları, gençlerin geleceğine temel oluşturacak ergenlik yıllarını kendilerine zarar verici maddelerle geçiriyor olmaları önceki araştırmaların bulgularıyla benzer bir sonuçtur. Madde kullanımının arkadaş madde kullanımıyla arttığına ilişkin bulguyla madde kullanım ortamları bulgusu birlikte yorumlandığında anlam kazanmaktadır. Gençlerin sürekli birlikte oldukları akranlarından etkilenerek yaşam biçimlerini belirlemedikleri bilgisi bu bulgu ile dikkat çekmekte ve önem kazanmaktadır. Araştırmanın açık uçlu sorusuna gençlerin verdikleri yanıtlar bu bulgularla tutarlılık göstermekte ve anlam kazanmaktadır. Gençlerde madde kullanımını önleme konusunda, arkadaşlarını en iyi tanıyan kişiler olarak arkadaş çevresinin iyi izlenmesi ve gençlere çok yönlü gelişim olanaklarının sunulmasının önemini yoğun olarak belirtmişlerdir (Parker ve Eggington, 2002; Wiltshire, 2005; Tileczek ve Hine, 2006).

Madde kullanılan yerlerin öncelikle eğlence yerleri olması ile ilgili bulgular yine açık uçlu soruya verilen yanıtlarla tutarlı biçimde, gençlerin kararlı davranış becerisi geliştirmelerinin önemini vurgulamaktadır. Okulda madde kullandığını belirten katılımcıların yüksek oranı, yine açık uçlu soruda gençlerden gelen öneriyi de destekler biçimde, okulların bu yönde güvenliği konusunu gündeme getirmektedir. Okulda kapsamlı yönetmelikler bulunduğu madde kullanımının azaldığına ilişkin literatür bilgileriyle örtüşen bu öneriler dikkat çekicidir (Wiltshire ve diğ., 2005)

Madde kullanılan ortamlar arasında ev ortamı dikkat çekmektedir. Özellikle geleneksel ve baskın ataerkil yapının sürdürüldüğü toplumumuzda babanın olmadığı ortamlarda uyuşturucu kullanımının daha yaygın olması, kültürümüzdeki otorite figürlerinin uygun davranışı belirlemede önemiyle örtüşmektedir. Ailelerin çocuk yetiştirme yaklaşımlarının gözden geçirilmesi ve gençlere anne-babadan bağımsızca kendi yaşamlarıyla ilgili doğru karar verme becerilerinin kazandırılması önemlidir. Önerilerde gençler de ailenin çocuğuyla ilgilenmesinin ve yaptırımların üzerinde durmaktadırlar. Ayrıca ailede madde kullanımının, gencin maddeyle tanışması ve sürekli kullanımında önemli bir etken olduğu görülmektedir. Önce toplumun ve ailenin, toplumsal rol modellerinin bilinçlenmesi önemlidir. Açık uçlu soruda gençlerden gelen önerilerin de bu yönde olması, yetişkinlerin ve ebeveynlerin gençlere ilişkin kendi sorumluluklarının somut olarak hatırlatılması bakımından anlamlı bulunmaktadır (Musante ve Treiber, 2000; Korkut, 2007; Solinas ve diğ., 2010).

Anne babanın öğrenim düzeyi yükseldikçe alkol kullanımının artmaktadır. Burada öğrenim ve eğitim kavramlarının farklı anlamlar taşıdıklarını hatırlamak ve alkolün sosyal bir etkinlik aracı olarak kullanıldığına ilişkin bulgularla birleştirerek yorumlamak anlamlı olabilir. Yine anne ve babanın okuma yazma bilmediği ailelerden gelen gençlerde uyuşturucu-uyarıcı madde kullanımındaki dikkat çekici oran, risk altındaki gençleri fark etme ve destek olma bakımından önemlidir.

Lise öğrencilerinde madde kullanım yaygınlığı okuldaki ders notları ve cinsiyet değişkenlerinden bağımsız bulunmuştur. McCrystal ve diğ.(2006)'nın bulgularıyla benzerlik gösteren bulgu, yine literatürdeki bulgularla

uyumlu biçimde, madde kullanımının çoğu genç için potansiyel bir risk olduğunu bir kez daha vurgulamaktadır. Özellikle akranların bu yaştaki önemiyle tutarlı biçimde, arkadaşlarla ilişkiler iyiyse madde kullanımının da az olduğu görülmektedir (August ve diğ.,2001; Parker ve Eggington, 2002; Fincancıoğlu ve Bulut, 2003; Tileczek ve Hine, 2006).

Lise öğrencilerinde risk altındaki gençlerin erken fark edilmesi ve zamanında müdahale edilmesi bakımından, okula devam durumuna bağlı bulgular yararlı olabilir. Devamsızlık sorunu olan öğrencilerde madde kullanımının tüm maddelerde belirgin biçimde yaygın olduğu görülmektedir. Risk altındaki bu grupların devamsızlıklarının da temelinde yer alan asıl sorunlarının anlaşılması ve bu gençlere okul ve aile tarafından gerekli desteğin verilmesi, devamsızlığın akademik bir sorun olmaktan çok gencin kişisel sorunlarıyla ilişkili olabileceğinin dikkate alınması pek çok gencin madde kullanımı ya da bağımlılığının önlenmesinde yararlı olacaktır. Orta öğretim gençlerinde yaşam becerileriyle ilk deneme yaşı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bütün öğrencilerin risk altında bulunduğu gerçeği dikkate alınarak çalışmaların genel yaşam becerisi kazandırmaya odaklanması önemlidir (Baker ve Gerler, 2008).

Orta öğretim düzeyindeki gençler madde kullanımının önlenmesinde özellikle yasa ve yaptırım gücünün kullanılması yönünde yoğun görüş belirtmektedirler. Aynı grup okulda kendilerini güvende hissetmedikleri yönünde de ağırlıklı görüş belirtmişlerdir. Bu durum, madde kullanılan yerlerin %10'dan fazla ağırlık taşıdığı okulun içindeki düzenlemelerin önemini vurgularken, bulgulardan ortaya çıkan kendi etkili davranış becerilerine güvenmeyen gençlere verilmesi gereken desteğin yönüne de vurgu yapmaktadır (Fincancıoğlu ve Bulut, 2002).

Üniversite öğrencilerinde ilk madde deneme yaşı genellikle üniversite yıllarına rastlamaktadır. Madde kullanımında merak öncelikli başlatıcı olurken, en temel etkenlerden olan eğlence ve sosyalleşme gereksinimi de önemlidir. Katılımcıların yarısının sigarayı ve alkolü denemiş ve %30 oranında sigara kullanımına devam ediyor olması dikkat çekici bir orandır. Ayrıca sigara kullananların yalnızca %5,5'nin sigarayı bırakmak istemesi de dikkat çekmektedir. Bağımsızca bireysel yaşamını sürdürmekte olan ve çok çeşitli sosyal, kültürel, sportif etkinlik olanağına sahip olan üniversite gençlerinin madde kullanım yaygınlığı sağlıklı yaşam bilincine yeterince sahip olmamaları ile açıklanabilir. Temelde etkili davranış becerilerini kazanamadan üniversiteye gelmiş olmak madde kullanımının devamında etkili olabilir (August ve diğ., 2001; Tileczek ve Hine, 2006; Faggiano ve diğ., 2008). Üniversite öğrencilerinin madde kullanma nedenlerinde yüksek oranda “diğer” seçeneği belirsizlik ve kuşku yaratmaktadır. Orta öğrenim öğrencilerinde madde kullanım nedenleri arasında “başkalarının zorlaması” seçeneğinin karşılığı gibi görünen bu durum, üniversite öğrencilerinin madde kullanımının satışla ilişkili olabileceğini düşündürmektedir. Bazı katılımcıların anket formlarında da rastlanan “zorunluluk, başka seçeneğim yok, para...” gibi açıklamalar düşündürücüdür. Altta yatan nedenlerin araştırılması ve gencin güvenliğiyle yakından ilişkili olabilecek durumların belirlenmesi önemlidir (KOM, 2008).

Üniversite öğrencilerinde özellikle yalnız yaşayanlarda, arkadaşı herhangi bir madde kullananlarda ve arkadaşlarıyla ilişkilerini kötü olarak tanımlayanlarda alkol kullanımı daha yaygın görünmektedir. Yine yalnız yaşayanlarda uyuşturucu-uyarıcı kullanımının oranı dikkat çekmektedir. Maddenin ağırlıklı kullanıldığı ortamlar eğlence yerleri, ev ve okul ortamlarıdır. Ailelerinde madde kullanılan üniversitelilerin yarısının sigara ve alkol kullanması önceki araştırmalar ve bu araştırmada orta öğretim öğrencilerine ilişkin bulgularıyla tutarlıdır. Ailenin örnek ve temel oluşturucu özelliği bu durumda da dikkati çekmektedir. Söz konusu gençlerde uyuşturucu uyarıcı madde kullanımının da daha belirgin oranda artması, maddeyle erken tanışmanın ve yaşam alanında

bulunmasının devam eden kullanım ve diğer maddelere yönelmeyi de kolaylaştırma yönündeki bilgileri desteklemektedir (Balseven ve diğ., 2002).

Araştırmada, kararlı davranış geliştirme ve etkinliklere gençlerin etkin katılımı konusunda gençlerinde yoğun öneri getirmesi belirli bir bilinç olduğunu göstermektedir. Önceki çalışmalarda da desteklenen bu önerinin gençlerden gelmesi, yapılacak önleme çalışmalarına yön gösterici bir bulgudur (Faggiano ve diğ., 2001; Karadağ, 2004; August ve diğ., 2008; Cuijpers, 2009). Ancak yoğun olarak okulların denetlenmesi ve satışla ilgili yasal ve cezai yaptırımların üzerinde durmaları, kendilerini eğitim ortamlarında güvende hissetmediklerinin de önemli ipuçları olarak algılanmaktadır. Akranlarına ilişkin doğrudan yaşantı paylaşımı bilgilerine dayalı olan bu önerileri vurgulamaları dikkate alınmalıdır. Özellikle madde kullanım yaşının düşmesi, ailelerin ve toplumun diğer kesimlerinin ilgisinin öneminin üzerinde durulması, gençlerin kendilerine açık kaynakların farkında olmamaları ya da bu kaynakların onlara etkili biçimde tanıtılması, ulaştırılması ve sürdürülmesindeki sorunları vurgulamaları önemli bulunmuştur (Karadağ, 2002).

Araştırmanın bulgularına bağlı olarak elde edilen en önemli sonuç, araştırmanın evrenini oluşturan 13-25 yaş arası gençlerin yetişkinlerin onlara yol göstermelerine ve ilgilenmelerine yoğun biçimde gereksinim duyduğu yönündedir. Gencin kendi kendine yetebilmesi ve bağımsızca doğru kararlar verebilmesi yönünde düzenlenecek eğitim ortamlarının, ailedeki destekleyici ortamın ve özellikle eğitim kurumları olmak üzere gençlere güvenli ortamlar sunmanın onların öncelikli gereksinimleri olduğu görülmektedir. Kendi kimliğini bulma ve yaşamının sorumluluğunu üstlenmeye hazırlanma aşamasında gencin doğru kaynaklardan bilgilere ulaşmayı beklediği açıktır. Bu dönemde kendisini en güvende ve rahat hissettiği akran gruplarının onları öncelikle etkileyen yaşantıları sunduğu düşünüldüğünde, gençlerin temel bir sağlık ve olumlu yaşam biçimi bilinci kazanmaları, kararlı ve güvenli davranış geliştirmeleri yönünde yapılacak çalışmalara olan ihtiyaç da belirgin biçimde ortaya çıkmaktadır. Bireyin çok yönlü gelişimini, özellikle kişisel – sosyal gelişimini olumlu ortamlar, modeller ve kaynaklarla desteklemenin, madde kullanımı, bağımlılığı ve diğer bağımlılıklardan, riskli davranışlarda bulunma eğiliminden uzaklaştıracağı bu araştırmanın bulgularıyla da desteklenmektedir. Bu süreçte gençlerin birbirini olumlu yönde etkileyebilmelerine dönük çalışmaların aileyle birlikte eğitim, güvenlik ve sağlık kurumları başta olmak üzere tüm toplumu ilgilendirdiği gençlerin de önerileri ve kendilerini ifade edişleriyle ortaya çıkmaktadır. Araştırmanın madde kullanımı ve bağımlılığını önleme konusunda bundan sonra yapılacak araştırmalara yeni yönler açacak bulgular taşıdığı görülmektedir. Antalya ilinde, uygulamanın yapıldığı dönemde ulaşılabilen katılımcılardan elde edilen verilerle sınırlı olan bu araştırmanın özellikle okul psikolojik danışmanlığı alanındaki uygulayıcılara, günümüzde daha yaygın hale gelen, gencin gelişimsel olarak desteklenmesi ve davranış becerileri kazanmasına yönelik çalışmalara dikkat çeken bulgularıyla yararlı olacağına inanılmaktadır. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda aile dinamikleri ve eğitim ortamlarında bireyin başta güvenlik ve rol model arayışı gereksinimleriyle ilgili konuların ele alınmasının inanılmaktadır.

Teşekkür

Bu araştırma Akdeniz Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) Birimi tarafından desteklenmiştir. Araştırmacılar, araştırma verilerinin toplanmasındaki desteklerinden dolayı Antalya İl Millî Eğitim Müdürlüğü yöneticileri ve okul psikolojik danışmanları ile Antalya İl Emniyet Müdürlüğü yöneticileri ve Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele birimi polis memurlarına teşekkür ederler.

KAYNAKLAR

- August, G.J., Realmuto, G.M., Winters, K.C. (2001). Prevention of Adolescent Drug Abuse: Targeting high – risk Children with a Multifaceted Intervention Model-The Early Risers Skills for Success” Program. *Applied and Preventive Psychology*. 10: 135-154.
- Baker, Stanley B. & Gerler, Edwin, R. (2008). *School counseling for the twenty-first century*. (5th ed.) NJ.: Pearson Ed. Ltd.
- Balseven, A, Özdemir, Ç., Tuğ, A., Hancı, H.,Doğan, Y.B. (2002) Madde Bağımlılığı, Bağımlılıktan Korunma Ve Medya. *Sürekli Tıp Eğitim Dergisi*, Mart,11(3); 91-93.
- Brook, U., Feigin, R., Sherer, M. Ve Geva, D. (2001). Prevalence, Attitudes and Knowledge of High School Pupils Towards Drugs and Other Addictions *Implications for School Health Education in Israel*. 43(2):199-204.
- Bulut, A., Nalbant, H. ve Çokar, M. (Ed.) (2002). Ergenlerin Sağlık Bilincinin Geliştirilmesi Projesi: Ergenler ve Sağlık Durum Raporu. *Kadın ve Çocuk Sağlığı Eğitim ve Araştırma Birimi, İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi*.
- Cuijpers, P. (2002). Effective ingredients of School-based drug-prevention Programs: A Systematic Review” *Addictive Behaviors*, 27(6): 1009-1023.
- Dilbaz, N. (2006). *Madde Bağımlılığı” Toksikoloji Dergisi*, 4(1-2):45-52.
- Durlak, J. A. (1995) School-based prevention programs for children and adolescents. *Developmental Clinical Psychology and Psychiatry*. Sage Publications.
- Faggiano, F., Vigna-Taglianti, F., Burkhart, G. Ve diğ. (2010). The Effectiveness of a School-based Substance Abuse Prevention Program: 18-Month Follow-up of the EU-Dap Cluster Randomized Controlled Trial. *Drug and Alcohol Dependence*, 108:56-64.
- Faggiano, F., Viagna-Taglianti F.D., Versino, E., Zambon, A., Borraccino, A. Ve Lemma, P. (2008). School Based Intervention for Illicit Drugs use: A Systematic Review. *PubMed*. 46(5):385-396. doi: 10.1016/j.yjmed.2007.11.012
- Fincancıoğlu, N., Bulut, A. (Ed.) (2002). Öğretmen ve Öğretmen Adayları İçin Cinsel Sağlık Eğitimi. 2. Baskı. İstanbul: İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı.
- Gladwin, T.E., Figner, B., Crone, E.A., Wiers, R.W. (2011). Addiction, Adolescence, and the Integration of Control and Motivation. *Developmental Cognitive Neuroscience*. 1(364-376).
- Karadağ, Ö. (Çev.) (2004). Akran Eğitimi: Eğitimci Eğitimi Rehberi. *BM-Avrupa ve Orta Asya Bölgesi, genç İnsanların Sağlığının Geliştirilmesi ve Korunması Kuruluşlar Arası Grubu Akran Eğitimi Alt Komitesi*. Ankara: Semih Ofset.
- _____ (2002). *Ulusal Üreme Sağlığı ve AIDS Eğitim Programları 2001-2002 Rapor Kitapçığı*, İstanbul.
- KOM (2008). Bağımlılık Yapıcı Maddeler ve Bağımlılık İle Mücadele Türkiye 2008 Raporu. *T.C. İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı*. Ankara.
- KOM (2009) Türkiye Uyuşturucu Raporu. *T.C. İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı*. Ankara.
- Korkut Owen, F. (2007). *Okul Temelli Önleyici Rehberlik ve Psikolojik Danışma*. Ankara: Anı Yayıncılık.

- McCrystal, P., Percy, A., Higgins, K.(2006). Drug Use Patterns and Behaviors of Young People at an Increased Risk of Drug Use During Adolescence. *International Journal of Drug Policy*. 17: 393-401
- McWhirter, J.J., McWhirter, B.T., McWhirter, A.M. ve McWhirter, E.H. (1998). *At-risk Youth: A Comprehensive response*, 2nd Ed. Brooks/cCole Publishing Company.
- Musante, L. ve Treiber, F. (2000) The Relationship Between Anger-Coping Styles and Lifestyle Behaviors in Teenagers. *Journal of Adolescent Health*. Cilt: 27, s.
- O'Byrne, K.K., Brammer, S.K., Davidson, M.M., & Poston, W.S.C. (2002) Primary prevention in counseling psychology: Back to the future. *The Counseling Psychologist* 30:330.
- Ögel, K., Taner, S. Ve Yılmazçetin, C. (2003). *Ergenlerde Madde Kullanım Bozukluklarına Yaklaşım Klavuzu*, İstanbul. IQ Kültür sanat yayıncılık.
- Ögel, K., Uğuz, Ş., Sır, A., Yenilmez, Ç., Tamar, M., Çorapçıoğlu, A., Doğan, O., Tot,Ş., Bilici, M., Tamar, D., Evren, C. ve Liman, O. (1998). Türkiye'de İlköğretim ve Ortaöğretim Gençliği Arasında Esrar Kullanım Yaygınlığı. *Bağımlılık Dergisi*, 4, 15-19.
- Parker, H. Ve Egginton,R.(2002). Adolescent Recreational Alcohol and Drugs Careers Gone Wrong: Developing a Strategy for Reducing Risks and Harms. *International Journal of Drug Policy*, 13: 419-432.
- Siyez, D. Ve Palabıyık A. (2009). Günebakan Madde Bağımlılığını Önleme Eğitim Programının Lise Öğrencilerinin Madde Kullanım Sıklığı, Uyuşturucu Maddeler Hakkındaki Bilgi Düzeyleri ve Yanlış İnanışları ile Madde reddetme Becerileri Üzerindeki Etkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. C.8 S.28 (56-67).
- Solinas, M., Thiriet, N., Chauvet, C., Jaber, M. (2010). Prevention and Treatment of Drug addiction by Environmental Enrichment. *Progress in Neurobiology*. 92(572-592).
- Tilleczek, K.C. ve Hine, D.W. (2006). The Meaning of Smoking as Health and Social Risk in Adolescence. *Journal of Adolescence*. 28: 273-287.
- Weiner, I. B.(2001). *Child and Adolescent Psychopathology*. NY: Willey.
- Wiltshire, S., Amos, A., Haw, S., McNeill, A. (2005). Image, Context and transition: Smoking in mid-to-late Adolescence. *Journal of Adolescence*, 28 (603-617).